

Çocuk kitaplarında değişen yaklaşımlar; postmodern tasarlama

Changing approaches in children's books; postmodern design

Ali Kılıç

Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Türkiye, e-mail: mralikilic@gmail.com

Öz

Postmodernizm birden çok perspektifi olan çok kültürlü bir anlatıdır (Doll, 1993). Yaklaşık son on yıldır resimli çocuk kitaplarında “postmodern” tanımlaması içeren bir alt tür ortaya çıkmıştır. Çocuğa bilinçli olarak verilen eksik veya çelişkili metinler ve görseller, farklı düşünme, yorumlama biçimlerini teşvik etmek üzere tasarlanmıştır. Geleneksel yaklaşımdaki resimli kitap fikrini yıkmak üzere harekete geçmiş bu kitaplar, ironik, bağlantısız kurguları ile çocukları hatta yetişkinleri yaratıcı yorumlamalara teşvik etmekte, ayrıksı konu bağlantıları ile şaşırtmaktadır. Alışılmadık olay örgüsü ile metinlerarasılık, parodi, tasarım düzeni, resimli yazı tipleri ve perspektifleri ile doğrusal anlatım biçimleri içermeyen bu kitaplar, üstkurmaca özellikler taşımaktadır. Geleneksel görsel çözümleme yöntemlerini kullanmayan postmodern resimli çocuk kitapları, görsel yorumlama biçiminin okuyucuya bırakıldığı bir alan yaratmaktadır. Okuyucuyu, alışılmadık tasarısı ile doğrusal olmayan alanlarda gezinmeye ve bu metinlerin doğasında bulunan karmaşıklıkları anlamlandırmak üzere görsel kodları çözmeye davet etmektedir.

Bu makale, çocuk kitabı tasarlamada, “postmodern çocuk kitabı” koşullarını hazırlayan yaklaşımları ve okuyucu açısından gelişen algılama biçimlerini irdelleyecektir.

Anahtar kelimeler: Çocuk Kitapları, Postmodern, Tasarım, Üstkurmaca, İllüstrasyon.

Abstract

Postmodernism is a multicultural narrative with multiple perspectives (Doll, 1993). In the last ten years, a sub-genre with the definition of “postmodern” has emerged in children's picture books. Incomplete or contradictory texts and images given to the child consciously are designed to encourage different ways of thinking and interpretation. Taking action to demolish the traditional idea of picture books, these books encourage children and even adults

Citation/Atf: KILIÇ, A. (2022). Çocuk kitaplarında değişen yaklaşımlar; postmodern tasarlama. *Journal of Arts*. 5(1): 21-26, DOI: 10.31566/arts.5.1.03

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:

Ali Kılıç

E-mail: mralikilic@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

to creative interpretations with their ironic, disconnected fictions, and surprise with their distinctive subject connections. These books, which do not contain unusual plot and intertextuality, parody, design layout, pictorial fonts and perspectives, and linear narrative styles, have metafictional features. Postmodern children's picture books, which do not use traditional visual analysis methods, create a space where the form of visual interpretation is left to the reader. With its unusual design, it invites the reader to navigate non-linear spaces and decode the visual codes to make sense of the complexities inherent in these texts.

This article will examine the approaches that prepare the conditions for the "postmodern children's book" in designing children's books, and the perceptions that develop in terms of the reader.

Keywords: Children's Books, Postmodern, Design, Metafiction, Illustration.

1. GİRİŞ

Postmodernist teori, gerçeklik algısı üzerinden açıklanmaya çalışılan, bilimsel ve nesnel keskin bilgilere karşı durmuştur. Goldstone (2002); Postmodernizmi XX. yüzyılın başlarına ait evrensel hakikati ortadan kaldıran bir kavram olarak tanımlamakta ve postmodern olarak tanımlanan yazar ve illüstratörlerin ortaya çıkardıkları işlerine, oyunbazlık, ironi, ayrık olma, çoklu bakış açıları ve parodi eklemeleri gerektiğinin altını çizmektedir. Postmodernizm, muhtemel çelişkili görüşleri kucaklamak için gereken hoşgörüyü vurgu yapmaktadır (Fehr, 1997). Beklenmedik sekanslar, çözülmemiş sonlar, dağınık imgeler ve hiciv yaklaşımli üretimleri ile postmodern sanat ideoloji, kapsamına resimli kitapları da almaktadır. Çocukların okurken konuyu anlama ve bağıntılar kurma konusunda görsel çözümleme becerilerini geliştirmeye ihtiyaçları vardır. Çocuk için bu öğrenme yöntemlerini içeren en önemli kaynak resimli kitaplardır. Postmodern özellikler taşıyan resimli kitaplar, içinde hareketli, şaşırtıcı görsel içeriklerin yer aldığı eğlenceli materyallerdir. Kitap, kapağından başlayarak, okuyanda yarattığı his üzerinden, görsel bilginin oynadığı role ve kullanılan tipografiye kadar çeşitli düzeylerde duygusal etki ve anlam yaratmaktadır.

Postmodern etkiye sahip çocuk kitapları, hem görsel formatta hem de anlatı içeriğinde geleneksel kitaplardan büyük ölçüde ayrılmaktadır. Görsel olarak, sayfalar bir bilgisayar ekranındaki gibi çoklu odak noktaları ile dikkat çekmekte-

dir. İyi tanımlanmış satırlar ve geleneksel çocuk resimli kitaplarından farklı olarak, sayfalarda açıkça tanımlanmış bir öncelik veya yön boşluğu olmadığından, görsel düzenek yazı tipi ile birlikte görsel bir karnaval etkisi bırakmaktadır. Postmodern kitaplar, çocuklar için yeni bir deneyim için alan açarken, yeni bir görme biçimini de sunmaktadır. "Okumak" eylemi çocuklar için, imge ve kelimelerin harmanlandığı eğlenceli bir oyun haline gelebilmektedir.

Resimli çocuk kitapları, sözel ve görsel olmak üzere iki anlatım disiplini ile varlık kazanmaktadır. Geleneksel çocuk kitaplarında bu iki alan, birbirini tamamlama eğilimi gösterirken, postmodern yaklaşımlar içeren çocuk kitapları, iki disiplin arasında bir boşluk bırakmakta ve bu boşluğu okuyucunun doldurmasını beklemektedir. Günümüzde eğitimciler ve ebeveynler çocuğun bilişsel öğrenme ve algılama becerilerini geliştirmek adına bu kitaplardan sıklıkla faydalanmaktadır. Postmodern özellikler taşıyan resimli çocuk kitapları, dış kapağından dikkati çekmeye başlayarak, özellikle resimlemeleri ve sayfa tasarımı ile çocukları görsel düşünmeye teşvik eden eşsiz kaynaklardır. İllüstrasyonlar ve tasarım kelimelerden daha fazlasını anlatarak çocukların dünyasına yönelik çok katmanlı bir yorumlamanın önünü açmaktadır. Serafini (2004), yaptığı araştırmasında, metnin resimlerle nasıl etkileşime girdiği incelenmiş, postmodern resimli kitapların çocukların çoklu yorumlama becerilerini ortaya çıkardığı, bu kitaplar yoluyla çocukların bilgilerini arttırabildiklerini gözlemlenmiştir. Aynı zamanda daha yavaş ve dikkatli

okumaya yönlendirdiğinden, çocukları görsel ve düşünsel faaliyetlere teşvik ettiğini de tespit etmiştir.

Postmodern resimli kitaplarda yer alan metinlerin içeriğindeki kronolojik sıralamalardan bağımsız olay örüntüsü, metakurgu, parodi, metinlerarasılık, belirsizlik ve eğlenceli perspektif çizimler; hem düşünsel hem de görsel anlamda geleneksel çocuk kitabı yaklaşımına meydan okumaktadır. Geleneksel çocuk kitaplarında okuyucu pasif konumda ve sadece yazarın ve çizerin anlattıklarını anlamak üzere koşullandırılan bir alanda sınırlandırılırken, postmodern kitap okuyucuyu, kitabı sözel ve görsel olarak yorumlaması için aktif bir katılımcı olmaya davet etmektedir. Aynı zamanda kitabın inşasında yer alan, tanımlanmış rollere sahip çekirdek ailenin tipik tasvirleri yerini, sınıf, ırk ve kültürel çeşitliliğe bırakmakta, sıklıkla toplumda kabul gören davranış kalıplarını ve kültürel ideolojileri sorgulamaktadır. Postmodern resimli kitaplarda yer alan göstergeler yorumla açık doğası nedeniyle, sabit tanımlamalara izin vermez ve çocuğun kendisine sunulan bilgileri anlamlandırabilmesine, verilen işaretleri farklı açılardan yorumlayabilmesine olanak veren bir alan açmaktadır. Bu çok sesli yorumlama halini tetikleyen unsur sayısız olasılığın sunulduğu gizemli, ilgi çekici görsel işaretlerdir. Postmodern resimli bir kitap okumak, öykü oluşturma konusunda bir ders niteliğindedir. (Trites, 1994, s. 231-232)

Karmaşık, kurmaca özellikler taşıyan resimli kitaplar, çocukların çeşitli bilişsel, davranışsal ve gelişimsel ihtiyaçlarını ele almak için değerli bir araçtır. Günümüzde hayal gücünü zorlayan imgelerin yazılı metne hakim olma eğilimi göz önüne alındığında, görsel okuryazarlık gelişmiş durumdadır. Bu nedenle günümüz resimli çocuk kitapları web ortamında gezinmeye çok benzemektedir (Goldstone, 2002).

2. POSTMODERN ÇOCUK KİTABINDA ÇAĞDAŞLIK ANALİZLERİ

İnternet ortamı, çocuklara doğrusal olmayan birden çok yolda gezindikleri, oldukça etkileşimli bir deneyim fırsatı sunmakta, ekranın hangi bölümünü ilk önce gözlemleyecekleri konusunda çoklu olanaklar sağlamaktadır. Dijital dünya-

mız, postmodern resimli kitap türünde ortaya çıkan özelliklerden ikisi olan; alışıldık olmama ve etkileşim içinde olma hali ile karakterizedir. Anstey ve Bull'a göre (2006); çağdaş çocuk kitapları değişen zamanların ürünleridir, yenilikçi bakış açıları ve arayışlar gerektirmektedir. Çocuklar postmodern resimli kitaplara bakmaktan zevk alırlar. Metinlere uzun uzadıya yer verilmeyen ve bolca görsel içeren postmodern çocuk kitapları, isteksiz çocuk okuyucu için alternatif olabilmekte, metinleri ile tehdit edici olmadığı için okuma direncini kırabilmektedir. Driggs, Wolfenbarger ve Sipe (2006) 'ye göre, Doğrusal olmayan metin, okuyucunun kelimeler arasında ileri geri hareket etmesine izin verdiğinden birden fazla hikaye çıkarmasına olanak tanıyabilmektedir. Bu kitaplarda farklı font ve renklerde kelimeler ve imgeler, bazen karmaşık şekillerde, anlatılar oluşturmak üzere harmanlanmıştır. Postmodern resimli kitapların temel özelliği olan doğrusal olmayan anlatımcılığa ek olarak, kendiyi alay eden ve anti-otoriter bir yapı da dikkat çekmektedir.

Postmodern resimli kitaplar, çocuklara hikaye anlatıcılarının kelimeler ve metin arasında yaptıkları karşılıklı ilişkileri sürdürmeyi öğretmektedir. Çocukların aradaki boşluğu aramasında, hikâyeye kendi deneyimlerini ve düşüncelerini yansıtma konusunda teşvik edicidirler. Bader'e (1976) göre; Resimli kitap; metin ve resimleri ile sosyal, kültürel, tarihi bir belge ve en önemlisi çocuk için bir deneyim niteliğindedir. Anstey (2000); çocukların postmodern resimli kitapları okuyarak bilgilerini arttırabileceklerini ve okurken bu bilgileri sınıflandırabileceklerini öne sürmektedir.

Doğrusal olmayan hikâye hatları, gerçeküstücü ilişkiler ve resimli kitaplardaki metinler, ironik olma eğilimindedir. Nodelman'a göre (1996); her resimli kitap en az üç öykü anlatmaktadır; sözlü, görsel ve ilk iki arasındaki farklılıkların yarattığı ironilerden ortaya çıkma eğiliminde olan üçüncüsü, üçüncü hikâyeye yalnızca okuyucu erişebilmektedir; bu nedenle okurlar, resim kitabında yer alan kahramanlardan mutlaka daha fazlasını bilmektedirler.

Çocuk okuyucular günümüz koşulları altında kitaplardan ne beklemektedirler? Günümüzde

dijital medyadaki yeni gelişmelere yabancı olmayan hatta tam da içinde yer alan çocuk, masal, öykü ve hikâyeleri daha geniş bir algı penceresinden yorumlayabilme yetisine sahip durumdadır. Dijital ve teknolojik kaynaklara maruz kalma ve bilgiye küresel erişim, çocuk kitaplarında temsil edilen sınırları, konuları ve bakış açılarını değiştirmiştir (Dresang, 1999). Metinle yeni ve farklı etkileşim kurma çabaları içinde olan çocuk karşısında çizerler, tempolu duyuşal girdilere alışkın olan bu dünyayı ayakta tutmak için, yenilikçi üretimlere kesintisiz devam etmek zorundadır. Bu sebeple illüstratörler aynı zamanda, bilgisayar, akıllı telefon ve tablet uygulamalarını içeren dijital kaynaklara hızlı bir giriş yapmak zorunda kalmışlardır.

Postmodern kitaplar diğer bir açıdan bakıldığında çocuğı dijital dünyada gezinmeye hazırlayan potansiyel araçlardır.

İroni, şaka ve kara mizah içeren postmodern çocuk kitapları "oyun" kavramı (Derrida'nın oyun kavramı) ve postmodernizmin en bilindik yönleri ile arasında tutarlı bir ilişki kurmaktadır.

Ağırlıklı olarak görsel içerikler barındıran bu metinlere başka bir bakış açısıyla bakıldığında, duyuşal düzlemde ve sosyal gelişim sürecinde insan etkileşimlerinin önemli olduğu fikrini iletmeye çalışılmaktadır. Laurie Harper (2016)'a göre; resimli kitaplar, empati ve hoşgörü ile ilgili mesajları iletmek konusunda mükemmel bir çerçeve sunmaktadır. Duyuşal okuryazarlık, kişinin sosyal durumlarda duygularını düzenleme becerisi olarak tanımlanmaktadır. Kitabın görsel olarak okunabildiğinin göstergesi, çocuğun karakter analizini doğru yapması, artan duyarlılık ve empati düzeyleri üzerinden ölçülebilmektedir.

Postmodern resimli kitaplar, çocukların anlayabilecekleri bir düzeyde postmodern dünyayı okumaya aracılık etmektedir.

3. OKUYUCU KATILIMLI TASARIMLAR

Son yıllarda çocuk edebiyatına katkı sunan yazar ve illüstratörler, çocuk kitaplarının postmodernizmle bağlantılı özelliklerini ön palana çıkarmışlardır. En dikkate değer değişimlerden

biri, resimli kitaptaki resimlerin kelimelerden tamamen farklı bir hikaye anlatması veya farklı bir bakış açısı göstermesidir. Postmodern etkiler, aynı kitap içinde bir hikayenin birden fazla versiyonunun tasvir edilmesi ve birden fazla anlatıcının varlığının gözlenmesi yoluyla ortaya çıkmaktadır. Yazarın ve illüstratörün okuyucu ile konuşmaları ya da yazar ve çizerin kitabı oluşturma süreci ile ilgili paylaşımlarda bulunmaları da diğer bir postmodern özelliktir (Serafini, 2011).

Postmodern resimli kitapların faydalı olabilmesinin ön koşulu okuyucunun katılımda bulunmasıdır. Günümüzde postmodern tasarımlar içeren resimli kitapların bazıları çocuğı fiziksel deneyimlemeye davet eden araştırmalar sunmaktadır. Belli noktalara basmak, sallamak ya da çıkarıp-takmak gibi eylemler ile çocuğı aktif roller verilmektedir. Postmodern resimli kitapların okuyucuları, gerçeklik ile kurgu arasındaki sınırı nereye çekeceklerini düşünerek, araştırarak bulabilmektedir. Süreç devam ederken sonuçta dair merak içinde olan okuyucu, yazar ve çizer ile birlikte kitabın konusunu inşa etme fırsatını yakalayabilmektedir.

Hikayeye dahil edildiğinin farkında olan çocuk okuyucu, birlikte inşa etme alanında rol aldığı farkında olduğundan keyifli bir öğrenmenin tadına varacaktır.

Bir başka yaygın postmodern resimli kitap aracı da çocuğun tanıdık olduğu hikayelerin arasında geçişlerin olduğunu fark etmesidir. Metinler arası bu geçişler çocuğun zihnini taramasına ve bilgilerini pekiştirmesine olanak verecektir. Bu türdeki kitaplar okuyucunun zaman zaman sayfalardan geriye gidip sorular sormasını sağlayabilmektedir (O resimde başka neler vardı?). Postmodern resimli çocuk kitabında yer alan görsel tasarım öğeleri kelimelerin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra bilinmeyen, tahmin edilmeyen süreç ve sonuçlar çocuğun hikâyeye dair merak ve dikkatini ayakta tutabilmektedir. Belirsizlik ve sürprizler, okuyucuyu okuma sürecine katılmaya davet eden önemli etkenlerden biridir.

Okuyucunun bir kitabın nasıl okunacağına dair algısına meydan okuyan postmodern resimli

kitaplar, alternatif okumalar yapılabilmesine, dolaylı anlamlar çıkarılabilmesine zemin hazırlamakta, alışılmadık tasarım ve düzeni ile birden fazla anlamın okunabilmesine de olanak yaratmaktadır. Bu kitaplar, okuyucunun dikkatinin akıcı bir şekilde bir yerden bir yere akmasına, metinden resme, resimden tekrar metine doğru hareket etmesine izin vermektedir (Mackey ve McClay, 2000). Postmodern bir resimli kitap okumak, öykü oluşturma konusunda bir ders niteliğindedir (Trites, 1994, s. 231-232).

Geleneksel resimli kitap genç okuyucuyu hedef alırken, postmodern resimli kitap daha geniş bir kitleye hitap etmektedir. Çeşitli bilgi ve yaş düzeylerinden bağımsız olarak bu kitapların keyfinin çıkarılması mümkündür (Anstey, 2002). Postmodern resimli kitaplar ayrıca sanatsal hedefler konusunda bilgilendirici içeriklere sahip olabilmekte ve bu konuda etkin bir şekilde kullanılabilir içerikler barındırabilmektedir. Bu kitapların birçoğundaki çizimler, üslup ve teknikler güzel sanatlar disiplini kapsamında olan sanat üretimi örnekleri sunabilmektedir (Mitchell & Nelms, 1992).

4. SONUÇ

Postmodern sanat, popüler sanat da dahil olmak üzere bir kültürün tüm parçalarını kapsayabilmektedir. Postmodern teoriye göre, yüksek ve düşük sanat arasındaki sınırlar yapay ve anlamsız kabul edilmektedir (Fehr, 1997). Yeni okuma biçimleri, çocuklara hazırladığımız yolları çeşitlendirmektedir. Görsel temsilin tekniği ve düzeni, çocukların hem sayfada hem de ekranda karşılaşacağı tasarımlarda önemli bir rol oynamaktadır. Geleneksel anlama yöntemleri yerini- hızla çoğalan görsel uyaranlar sebebiyle- teknolojik startajilere bırakmak zorunda kalmıştır.

Çocuğun kendi gerçekliğini yorumlama fırsatını bulduğu postmodern kitaplar, bireysel yorumlama biçimleri ile varlık kazanmaktadır. Çocuğu alışıldık okumalardan uzaklaştırıp, yepyeni bir okuma eylemi ile karşı karşıya bırakan bu kitaplar, ana konu ve karakterlerle daha yakından ilgilenilmesi teşvik edicidir. Bilmek, anlamak ve yapmak eğlencenin habercisidir; aktif bir öğrenci ve aktif bir öğretmen ya da ebeveyn, postmodern resimli kitap okumada en faydalı sonucu üret-

mek için birlikte çalışabilecekleri bir ortam bulacaklardır.

Görsel metinler çocuğun farklı duygusal tepkiler ve bilişsel düşünce süreçlerini deneyimleme konusunda harekete geçirici bir işlev taşımaktadır. Çocuklar kökten değişen resimli kitaplara baktıklarında, onları dinlediklerinde ve okuduklarında, düşünmeye, sorular sormaya, bağlantılar kurmaya, belirsizlikle başa çıkmaya, kalıpları analiz etmeye, hayal etmeye, gülmeye ve öğrenmeye teşvik edilmektedirler. Postmodern resimli kitaplar eğitimciler için de yeni bakış açıları ve yeni potansiyeller üzerinde düşünmeye davet niteliğindedir. En önemlisi, bu tür sosyal edebi deneyimlerin çocuklar üzerinde uzun vadeli etkileri vardır. Uzun vadede, çocukların "okumanın" yaşam boyu üyeleri olmalarının yolunu, doğal, sorunsuz ve etkili bir şekilde açarlar (Smith, 1988).

KAYNAKÇA

- ANSTEY, M. & BULL, G. (2000). *Reading the Visual: Written and Illustrated Children's Literature*. Sydney, Harcourt.
- ANSTEY, M. (2002). It's not all black and white": Postmodern picture books and new literacies. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 4(5),444-457.
- ANSTEY, M. & BULL, G. (2006). *Teaching and Learning Multiliteracies: Changing Times, Changing Literacies* Newark, DE: International Reading Association.
- BADER, B. (1976). *American Picturebooks from Noah's Ark to the Beast Within*. New York: Macmillan Pub. Co..
- DRESANG, E. T. (1999). *Radical Change: Books for Youth in a Digital Age*. New York: The H.W. Wilson Company.
- FEHR, D. E. (1997). Clutching the lectern, or shouting from the back of the hall: A comparison of modern and postmodern arts education. *Arts Education Policy Review*, 98, 27-31.
- HARPER, L. J. ,& S. TROSTLE- B. (2010). More Alike Than Defferent: Promoting Respect Through Multicultural Books and Literacy Strategies. *Childhood Education*, 86(4):224-33
- GOLDSTONE, B. P. (2002). Whaz up with our books?

changing picture book codes and teaching implications. *Reading Teacher*, 55, 362-350

MACKAY, M. & MCCLAY, J. K. (2000, October). Graphic routes to electronic literacy: Polysemy and picture books. *Changing English: Studies in Reading & Culture*, 7, 191-201.

MITCHELL, F. M. & NELMS, V. C. (1992). Using children's literature in the art curriculum. In A. Johnson (Ed.), *Art Education: Elementary* (pp.187-199). Reston, VA: National Art Education Association

NODELMAN, P. (1996). Illustration and Picture Books, in *International Encyclopedia of Children's Literature*, Peter Hunt, ed., pp. 113-124. London: Routledge.

SERAFINI, F. (2004). *Lessons in Comprehension: Explicit Instruction in the reading workshop*. Portsmouth, NH: Heinemann.

SERAFINI, L.R. (2011 November). Expanding Perspectives for Comprehending Visual Images in Multimodal Texts. *International Literacy Association*, 54(5),342-350.

SIPE, L. R., & MCGUIRE, C. E. (2006). Picturebook endpapers: Resources for literary and aesthetic interpretation. *Children's Literature in Education*, 37(4), 291-304.

SMITH, F. (1988). *Joining the literacy club: Further essays into education*. Portsmouth, NH: Heinemann Publishing.

TRITES, R.S. (1994, December). Manifold narratives: Metafiction and ideology in picture books. *Children s Literature in Education*, 2.5, 225-242.

SERAFINI, L.R. (2011 November). Expanding Perspectives for Comprehending Visual Images in Multimodal Texts. *International Literacy Association*, 54(5),342-350.

SIPE, L. R., & MCGUIRE, C. E. (2006). Picturebook endpapers: Resources for literary and aesthetic interpretation. *Children's Literature in Education*, 37(4), 291-304.

SMITH, F. (1988). *Joining the literacy club: Further essays into education*. Portsmouth, NH: Heinemann Publishing.

TRITES, R.S. (1994, December). Manifold narratives: Metafiction and ideology in picture books. *Children s Literature in Education*, 2.5, 225-242.